

Dr. ir. Coosje Dijkstra

Amsterdam UMC, department of
Public and Occupational Health

Anniek de Ruijter, Wilma
Waterlander en Bastiaan Wallage

City Deal Gezonde en Duurzame
Voedselomgeving

FPUR bijeenkomst Utrecht 29-10-2025

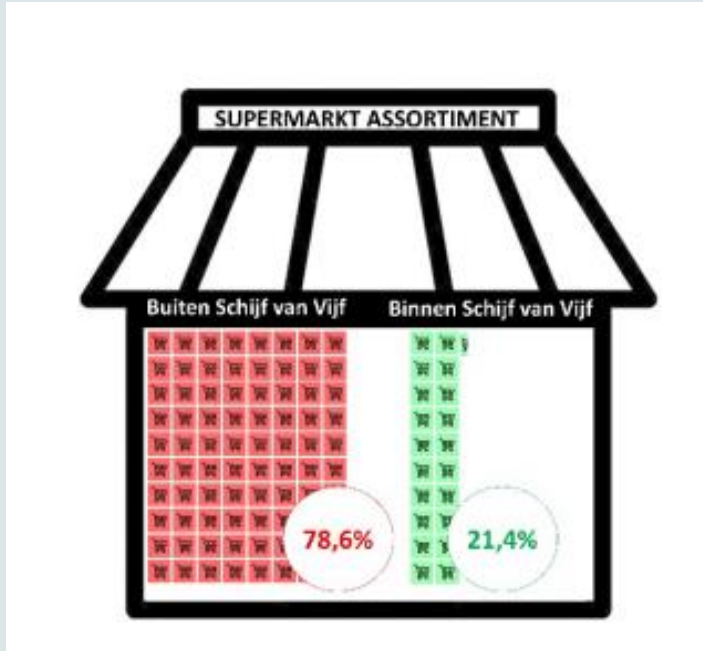
Tussen mens en ruimte

De (on)gezonde voedselomgeving
als omgevingswaarde

In samenwerking met de City Deal
Gezonde en Duurzame Voedselomgeving



Supermarkten (5 grote ketens)



79% van de producten in de supermarkt staan niet in de Schijf van Vijf.

81% van de producten die gepromoot worden in supermarktfolders staan niet in de Schijf van Vijf.

82% van de promoties in de supermarkt staan niet in de Schijf van Vijf

97% van de producten met kindermarketing staan niet in de Schijf van Vijf

Horeca (22 grote ketens)

91% van de producten/maaltijden staan niet in de Schijf van Vijf

Tabel 4.4 Mate van gezondheid van producten en gerechten (n=1648), per type out-of-home.

Type keten en aantal producten/gerechten (n) op het menu per keten	Niet in schijf	Wel in schijf
Koffieketen (n=4)	214 (83,9%)	41 (16,1%)
Lunchrooms (n=5)	305 (90,8%)	31 (9,2%)
Restaurantketen (n=5)	599 (92,3%)	50 (7,7%)
Fastfood (n=5)	267 (97,8%)	6 (2,2%)
Koplopers (n=3)	112 (83,0%)	23 (17,0%)

88% van de producten/maaltijden op promotiematerialen staan niet in de Schijf van Vijf

Poelman MP, Dijkstra SC et al. 2021. Monitoring van de mate van gezondheid van het aanbod en de promoties van supermarkten en out-of-home-ketens, in opdracht van VWS.

De gevolgen:

- Ongezonde voedselomgeving belangrijke oorzaak van gezondheidsschade
- De kosten hiervan komen voor een groot deel terecht bij lokale overheden (WMO, participatie, jeugdzorg)

Als de voedselomgeving een ruimtelijke voorwaarde is voor gezondheid – vergelijkbaar met schone lucht – hoe kan dan gemeten worden hoe gezond deze is en hoe kan de voedselomgeving vervolgens gekwantificeerd en gereguleerd worden?

Oktober 2023

Tussen mens en ruimte

De (on)gezonde voedselomgeving als omgevingswaarde

In samenwerking met de City Deal
Gezonde en Duurzame Voedselomgeving



Law Centre for
Health and Life



Voorzorgbeginsel

- Internationale verplichting
- Voorzorg: als er, met enige onzekerheidsmarge, wetenschappelijk bewijs bestaat over de mogelijke risico's van bepaalde activiteiten voor milieu of volksgezondheid, moeten overheden preventieve maatregelen nemen om schade te voorkomen

Keuzevrijheid: tussen mens en mens

- Tussen consument en voedselaanbieder
- Tenzij 'de omgeving zich opdringt'
- In een omgeving waar gezond voedsel slechts in beperkte mate beschikbaar is, is er geen sprake van keuzevrijheid



Stap 1

Verkennen

van bestaande data-bronnen en methodes voor het in kaart brengen van de mate van gezondheid van de voedsel-omgeving



Stap 2

Bepalen

betrouwbaarheid van de meest geschikte methode (uit stap 1) door te vergelijken met het voedselaanbod in winkels van een straat in Amsterdam



Stap 3

Berekenen

van een totale voedsel-omgevingscore op gebiedsniveau



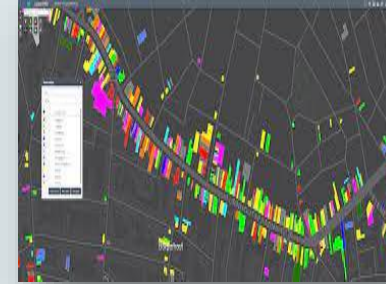
Stap 4

Onderzoeken

of deze voedsel-omgevingscore kan dienen als afwegingskader voor het toelaten van nieuwe voedselaanbieders

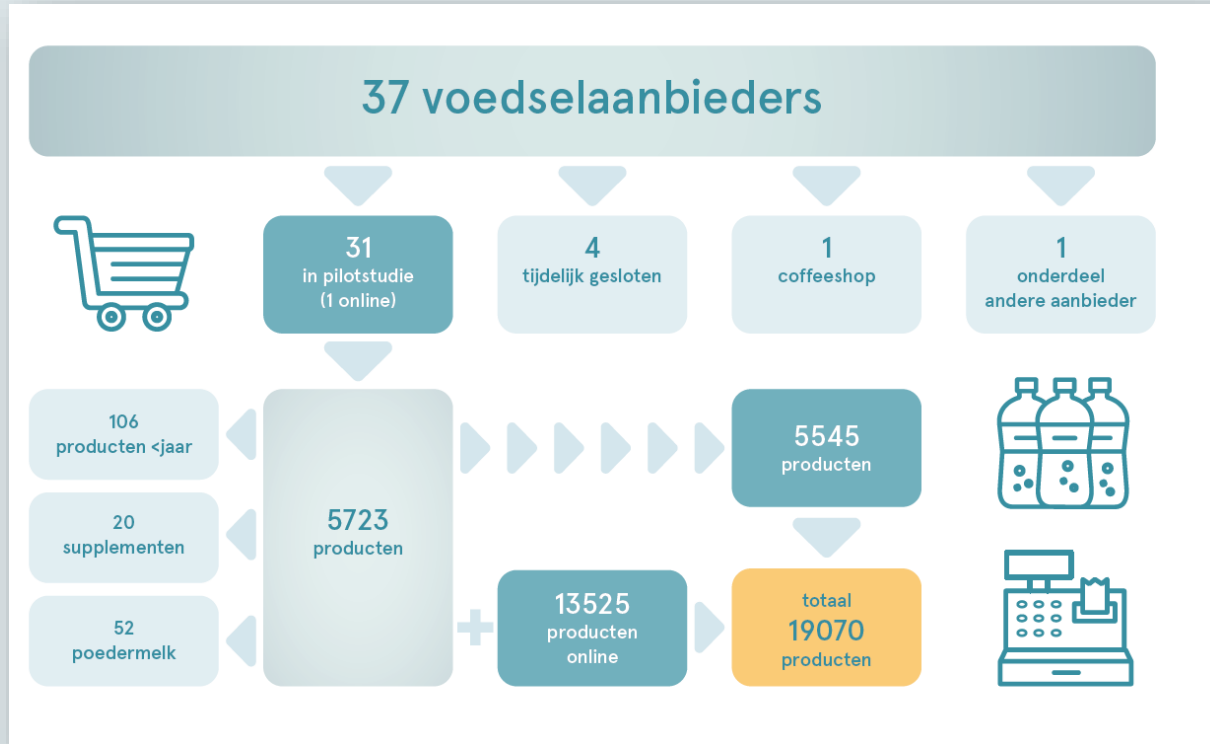
Tabel 1. Overzicht van type voedselaanbieder en de bijbehorende voedselomgevingscore die door middel van een eerdere Delphi studie is toegekend en de daarbij behorende criteria²⁸

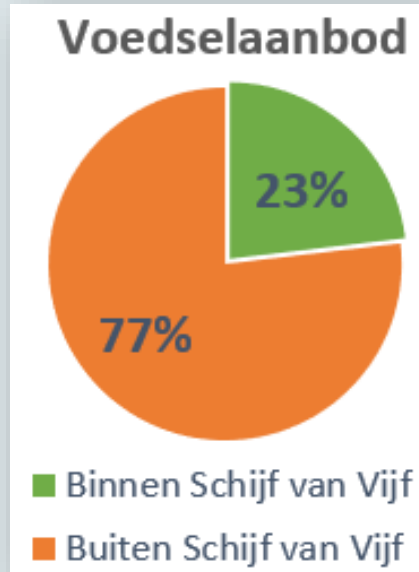
Type voedselaanbieder	Voedselomgevingscore (lopend van -5 tot en met +5)	Criteria
Fastfood	-4,9	Verkoop van snel bereide maaltijden en snacks, er wordt over de counter verkocht en er zijn zitplekken. Zowel voor consumptie ter plekke als om mee te nemen, maar mogelijk ook bezorgopties. Zoals snackbar en fastfoodketens (McDonalds).
Grillroom	-4,8	Verkoop van gegrild vlees, zoals shoarma en kebab. Er zijn zitplekken in de zaak. Zowel voor consumptie ter plekke als om mee te nemen, of te bezorgen.
Zoetwaren	-4,7	Verkoop van snoep, drop en suikerwaar.
Sluiterij	-4,6	Verkoop van alcoholhoudende drank.
Tabakswinkel	-4,5	Verkoop van tabaksproducten, in combinatie met verpakte voedselproducten of zoetwaren, en/of frisdrank en tijdschriften/kaarten.
Benzinestation	-4,5	Verkoop van voedselproducten bij benzinstation
Cupcake / muffinwinkel	-4,5	Verkoop van cupcakes en muffins
Gebak	-4,4	Verkoop van taarten en andere zoete baksels
Chocoladewinkel	-4,3	Verkoop van chocolade, bonbons etc.
Drogist	-4	Verkoop van persoonlijke verzorgingsproducten en gezondheidsproducten en zelfhulp geneesmiddelen. In combinatie met verkoop van zoetwaren, hartige snacks en/of frisdranken
Ijswinkel	-3,9	Verkoop van ijs voor directe consumptie, eventueel een paar zitplekken
Afhaal	-3,7	Verkoop van snel bereid eten, alleen over de counter of online verkoop, niet bedoeld voor consumptie ter plekke. Geen of een paar zitplekken (1-3 tafeltjes), geen terras. Voor afhaal of bezorging.
Pannenkoeken restaurant	-3,2	Restaurant waar pannenkoeken worden verkocht voor consumptie ter plekke.
Café	-2,3	Plek waar vooral dranken worden verkocht, zowel alcoholische als non-alcoholische dranken. Eventueel verkoop van kleine etenswaren. Bedoeld voor consumptie ter plekke. Zitplekken en bar aanwezig. Eventueel terras.
Avondwinkel	-2,1	Winkel voor etenswaren die in de avonduren en/of 's nachts open is.
Café - restaurant	-1,9	Plek waar vooral dranken worden verkocht, maar ook warme



Uitvoerbaarheid van
bestaande maat is goed

REF: Timmermans J, Dijkstra C, Kamphuis C, Huitink M, van der Zee E, Poelman M. 'Obesogenic' School Food Environments? An Urban Case Study in The Netherlands. Int J Environ Res Public Health. 2018 Mar 28;15(4):619





	<i>Productgroep meest voorkomend</i>	<i>% binnen Schijf</i>	<i>% buiten Schijf</i>
1	Samengestelde gerechten	12,1	87,9
2	Non-alcoholische dranken	16,9	83,1
3	Suiker, snoep, zoet beleg en zoete sauzen	0,2	99,8

Uitkomsten:

- De gevonden score en de gemeten voedselomgeving komen goed overeen. **Specificiteit van de maat is goed.**
- Alle scores voor een gebied worden bij elkaar opgeteld.
- De straat scoort **-77.2**

Stap 4. Onderzoeken/afwegingskader



Mag er een nieuwe voedselaanbieder komen in dit gebied of zone?

Is de totale voedselomgevingsscore
van het gebied of zone onder de 0?

Ja

Nee



Er mogen zich in dit gebied alleen
nog voedselaanbieders vestigen
met een individuele voedsel-
omgevingsscore van boven de 0

Er mogen zich in dit gebied alleen
voedselaanbieders vestigen zolang
zij de totale voedselomgevingsscore
niet tot onder de 0 brengen



Vergunningsaanvraag indienen
bij de gemeente

Vergunningsaanvraag indienen
bij de gemeente

Conclusies:

- Het is op basis van wetenschappelijke inzichten aannemelijk dat een gebrek aan keuzemogelijkheden voor gezonde voeding in een gebied kan leiden tot gezondheidsschade.
- Het voorzorgsbeginsel verplicht overheden om inwoners tegen gezondheidsschade te beschermen.
- We kunnen een bestaande voedselomgevingsscore en Locatus data gebruiken als meetinstrument. Samen met het ontwikkelde afwegingskader kunnen we het voedselaanbod op gebiedsniveau dan meten en reguleren.
- Dit instrument kunnen gemeenten gebruiken om voedselomgeving via het omgevingsrecht te reguleren. Bijvoorbeeld door nieuwe voedselaanbieders binnen een bepaald gebied te weigeren of juist toe te laten op basis van hun voedselomgevingsscore.



Aanbevelingen:

Gemeenten:

- Start met voedselomgeving meten en bepaal gebieden
- Wijs experimenteergebieden aan
- Bepaal 'waarde' per gebied, en reguleringsinstrument (vergunningsvoorwaarden)
- Evalueer

Rijk:

- Formuleer een duidelijke beleidsvisie (VWS/BZK) en ondersteun gemeenten
- Beleg eigenaarschap meetinstrument bij 1 onafhankelijke partij
- Ga handhaven (via Voedselwet) op alle andere aspecten (ingrediënten, prijs, supermarkten etc.) Er is een pakket aan maatregelen nodig om de voedselomgeving gezonder te maken



Wethouder Scholtes overweegt vergaande stappen in strijd tegen fastfood

2 december 2023, 16.30 uur · Aangepast 2 december 2023, 17.38 uur · Door ATS

Als het aan wethouder Alexander Scholtes (Publieke Gezondheid) ligt, worden fastfoodrestaurants geweerd in bepaalde buurten en wijken. Dat zegt hij in ATS's Park Politiek. Volgens de wethouder zijn er wijken in de stad waar er niet genoeg gezonde opties zijn. Scholtes zou dat met een nieuwe wet graag willen verbeteren en doet ook onderzoek naar de juridische mogelijkheden daarvoor.



ATS

Scholtes wil ongezonde keuzes niet verbieden en noemt de keuzevrijheid van mensen 'een groot goed'. Hij ziet in sommige buurten echter wel een probleem. "Het is geen echte keuzevrijheid als in jouw buurt 80 procent van het voedselaanbod ongezond is."

Filmpjes:

<https://www.at5.nl/artikelen/223886/wethouder-scholtes-overweegt-vergaande-stappen-in-strijd-tegen-fastfood>

Ruime steun voor terugdringen fastfood in de stad

Vragen?

Contact:

- Coosje Dijkstra & Wilma Waterlander
Amsterdam UMC:
s.c.dijkstra@amsterdamumc.nl
w.waterlander@amsterdamumc.nl

- Bastiaan Wallage & Anniek de Ruijter
UvA
a.deruijter@uva.nl
m.wallage@uva.nl